

Garagoýunlylar we Günbatar Azerbaýjan

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Garagoýunlylar we Günbatar Azerbaýjan KARAKOYUNLULAR VE BATI AZERBAYCAN

On dördüncü yüzyılın ortalarında Türkiye'nin doğusunda Karakoyunlu ve Akkoyunlu adlı iki Türk-Öğuz devleti kurulmuştur. Bu iki devlet, devrin diğer kudretli devletleriyle komşu olmuşlardır, hatta bu devletlerin nüfusunun önemli bir kısmını teşkil etseler de siyasi faaliyette Orta ve Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren diğer beyliklerden bir kadar geride kalmışlardı. Fakat çok kısa bir süre sonra her iki boy, büyük siyasi başarılar kazanarak onların çoğunu geride bırakmışlardır.[1]

Bu iki boydan biri olan Karakoyunlular, Doğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinde yaşıyorlardı. Onlar da, Batı'daki Osmanlılar gibi taşıdıkları kahramanlık ruhunun sayesinde yarım asırlık kısa bir süre içinde birçok zaferler elde etmişler.[2] XV. yüzyılın ortalarında Horasan ve diğer dağlık bölgeler hariç, bütün İran ve Irak'ı da içine alan bir devlet kurmuşlardır. Bununla da Timur'un büyük kayıplar pahasına işgal ettiği İran'ın orta ve batı bölgeleri ve Irak onun haleflerinin elinden çıkmış, İlhanlı'ların devamı olan Celayirler Devleti'nin siyasi varlığı sona ermiş ve İran'daki Türkmen, yani batı Türkleri, Selçuklularla beraber, bu ülkede yeniden hakimiyeti ele geçirmişlerdir. Bu hakimiyet, onların dayandığı siyasi güçler istisna olmakla, kavim olarak günümüze kadar gelmişlerdir.[3]

Karakoyunluların Azerbaycan ve Türkiye tarihindeki yerleri, sadece bu ülkelerde yaşamalarıyla, buradaki faaliyetleriyle ve kazandıkları siyasi kudretle sınırlı kalmamakla beraber Anadolu ve Azerbaycan'ın Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Bugün Doğu Anadolu'da yaşayan Türklerin çoğu

bir zamanlar Azerbaycan'ın batısında yaşamış olan ve Ermeni zulümü sonucu ana yurtlarından kovulan Akkoyunlu ve Karakoyunluların torunlarıdır. Buradaki yer adlarının çoğu onların adı ile ilgilidir. "Oğuzname"de belirtildiği gibi, "onlar yaşadıkları yerin dağına, taşına, yurduna, ocağına kendi milli kimliklerine uygun adlar vermişlerdir". Bu toponimler, sadece Azerbaycan'ın ve Türkiye'nin sosyal-ekonomik ve siyasi tarihine dair değerli bilgiler veren eski ve Orta Çağ Azerbaycan ve Osmanlı kaynaklarında değil, Ermeni kaynaklarında da görülmektedir. İrevan guberniyasının Şerur-Dereleyez,[4] İrevan guberniyasının İrevan kazası (şimdiki Vedi ili)[5], Cıgın Karakoyunlusu,[6] 1728 yılında Aralık,[7] 1728 yılında Gerni,[8] Sürmeli, Norbayizid (Basarkeçer ili), Döreköy kazalarındaki yer adları yüzlerce örnekten sadece birkaçıdır.

Karakoyunlular Anadolu'dan İran'a yaptıkları akınların yanı sıra, Azerbaycan'ın tam olarak Türkleşmesini sağlayan hareketin temelini atmışlardır. Onların konuştukları dil, bugünkü Azerbaycan (Doğu Oğuz) Türklerinin konuştukları dildir. Karakoyunlu hükümdarlarından Cihanşah, Azerbaycan edebiyatının klasiklerinden biri olmuştur. Onun "hakiki" mahlasıyla yazmış olduğu şiirler XV. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının güzel örnekleri olarak günümüzde de sevilmektedir.

Prof. F.Sümer'in bu açıklaması Karakoyunluların Türkiye ve Azerbaycan tarihinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Doğu Anadolu'nun, Azerbaycan'ın Türkleşmesi, Türkiye'nin XIV-XV. yüzyıllarda sahip olduğu kudret, Anadolu ve Azerbaycan'ın dini tarihi, İran'da Türk hakimiyetinin günümüze kadar devam etmesi, Karakoyunlu tarihinin yalnız iç olaylarla sınırlı kalmamış olduğunu gösteren önemli olaylardandır. Bunların dışında, Karakoyunlu ve Akkoyunluların hayat tarzları, yaşadıkları yerler ve onların tarihi etnografik açıdan incelenmesi Türkiye ve Azerbaycan tarihinde mevcut boşluğu doldurmak açısından son derece önemlidir.

İrevan'ın 8 kilometre uzağında Ceferabad (bugünkü Argavand) adlı bölgede 1413 yılında yapılmış Karakoyunlulara ait bir

türbe bulunmaktadır. Onun üzerindeki Arapça yazıya esasen türbe, Emir Seyid'in oğlu Pirhüseyn'in emriyle yapılmıştır. Türbenin üzerinde "Bu mukaddes kubbeli türbe, en büyük, en güzel, en necip, hoşgörölü, padişahların ve sultanların dayağı, fakirlerin, sefillerin destekçisi, akılların ve bilgi için susamışların himayecisi, yoksullara ve ızdırap çekenlere el tutan, Devletine sevdalı Emir Seyid'in oğlu Pir Hüseyin'in buyruğı ile yüceltilmiştir. O'nun adaletli idare usulü var olsun. Merhametli, merhum, merhametlilerin ağışuna atılmış Emir Seyid'in torpağı pak olsun. Allah büyük padişahın hükümranlığı devrinde alicenab hakan, Doğı'nun ve Batı'nın şahlarşahı, devletin ve dinin dayağı Pir Budak Han ve Noyan Yusuf'un hakimiyetini ebedi etsin".[9] (816 Hicri, Receb Ayının 15'i-11 Ekim 1413) 1411 yılında yazılmış bir hatıra yazısında Pir Hüseyin'in İrevan Çukuru hakimi olduğı kaydedilir.[10] Bu yazıdan yola çıkılarak türbenin Emir Seyid'in ölümünden 2-3 yıl sonra yapılmış olduğı söylenebilir. Bu türbede defin olunan Emir Seyidin'in oğlu Emir Pirhüseyn ve burada adı geçen şahısların kimliklerine bakılırsa bu türbenin de, bu toprağın da o dönemde Azerbaycan Devleti'nin yönetimi altında olduğı inkar edilmez bir şekilde görölmektedir.[11] İrevan (Revan, Erivan, Yerevan)-Orta Çağ'dan başlayarak 29 Mayıs 1918 yılına kadar Azerbaycan şehri olmuştur. Bu şehir XVI. yüzyılın başlarında Zengi nehri kıyılarında, dağlarla kuşatılmış düzlük bir bölgede kurulmuştur. Şehrin az güneyinde İrevan Kalesi yapılmıştır. Bu konuda Evliya Çelebi'nin: "1407-1408 yıllarında Timur'un sevimli emirlerinden biri, tacir Hoca Han Lehicani, İrevan torpağına ayak bastı. O, buradaki verimli toprakları görüp, aileyle birlikte oraya yerleşti. Çeltikçilikle uğraşarak kısa bir sürede zengin oldu ve bu şehre saldırdı. Sonralar, 1509-1510 yıllarında Şah İsmayıl burada kale yapması için veziri Revan Gulu Han'a emir verdi. O, yedi yıl içinde Zengi nehrinin doğu kıyısında tek katlı bir kale yaptı ve ona Revan adını verdi"[12] sözleri İrevan'ın tarihi konusunda gayet dikkat çekicidir. Safeviler Devleti'ni dış saldırılardan korumak amacıyla yaptırdıkları bu kale yaptıranın ismiyle "Revan Kalesi" olarak adlandırılmış,

sonralar “Revan” sözü dialektte “İrevanın” şekline dönüşmüştür.

V.V.Bartold ise bu konuda “İrevanın köy olarak Timur döneminde (XIV. yüzyılın sonu) kurulduğunu, Şah İsmayıl döneminde ise (XVI. yüzyıl) ise şehre çevrildiğini ve bu dönemden itibaren de Revan olarak adlandırıldığını”[13] yazmaktadır.

XVI. yüzyıllın başlarında Göyçe’yi, Karakoyunlu Cihanşahın torunu Hüseyin Barani yönetmekteydi. İrevan da Çuhur-Se’d beylerbeyliğinin merkeziydi. Etraf şehirlere nazaran İrevan’ın nüfusu daha azdı. XVII. yüzyıl Türk seyyahı Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilere göre burada 206 ev vardı ve İrevan 10-12 bin civarında nüfusa sahipti. Dönemin büyük şehirleri ile kıyaslandığında bu rakam büyük bir rakam değildi ve nüfusun büyük çoğunluğunu Azerbaycan Türkleri oluşturmaktaydı.[14] Fransız misyoner İezut Monye, İrevan seferi arefesinde yaptığı sayım sonucu XVII. yüzyılın ikinci yarısında İrevan şehrinde yaşayan 4 bin civarında ahalinin içinde bin civarında Ermeni’nin yaşadığını yazmıştır.[15] Akademik A. G. Ovannisyan XVIII. yüzyılın birinci yarısına ait kaynağa istinaden bu fikri onaylayarak “İrevan, dörtte birini Ermenilerin, çoğunluğunu ise Azerbaycan Türklerinin oluşturduğunu”[16] yazmıştır. Bizce, bu rakam bile Ermenilerin tercümesinde değiştirilmiştir. Şüphesiz, Evliya Çelebi bizim için daha güvenli kaynak olarak kabul görmektedir.

XIX. yüzyılın birinci yarısına ait kaynaklar İrevan hakkında, dış görünüşü İran şehirlerini andıran, yüksek balçık duvarlarla çevrili tek katlı evlerden oluştuğunu, sokaklar dar, eğri ve kirli olduğundan şehrin son derece miskin görüldüğünü yazmaktadırlar. Şehrin merkezinde pazar, küçüklü büyüklü sayısı 138’e varan dükkan ve üç han vardı. Dördü şehir merkezinde olmak üzere Asya tarzı mimariye sahip toplam sekiz cami faaliyet göstermekteydi. Her caminin kendi medresesi vardı ve sadece Hüseyneli Han Camii’nin medresesinde 200 talebe eğitim almaktaydı. İrevan Hanlığı, Rusya tarafından işgal edildiği dönemde şehirde yaşayan beş binden fazla nüfusun büyük bölümünü Azerbaycan Türkleri oluşturmaktaydı. İrevan ve çevresi yüzyıllar boyunca başta Azerbaycan Türkleri

olmak üzere çeşitli Türk boylarının hakimiyeti altında bulunmuştur. Tarihçi K. O. Şahhatunyan Ermenistan Ansiklopedisi'nde 1390 yılından 1828 yılına kadar (438 yıl) İrevan bölgesini, Azerbaycan'ın Nahçıvan hanlarının yönettiğini belirtmektedir. Emir Seyid'den (1390-1410) ve ya Çuhur-Seyid beylerbeyliğinden başlayarak Hüseyin Han ve Hasan Han (1807-1828) kardeşlerine kadar bütün hanların ve hakimiyette kaldıkları yılların kronolojik olarak verilmesi bu bilginin gerçekliğini ispat etmektedir. Bu bilgi, İrevan'ın bahsedilen yıllarda başta Nahçıvan hanları olmak üzere Azerbaycan yönetiminde olduğunu gösterir. İrevan ekonomisinin temelini (terzilik, papakçılık, ayakkabıcılık, kuyumculuk, sıraçlık, demircilik, bakırcılık, dokumacılık, boyacılık, kasaplık, fırıncılık, inşaat ustalığı, marangoz, camcılık, keşecilik, dabbaglık, bezzazlık vb.) zanaat dalları oluşturmaktaydı.

Böylece Azerbaycan Türkçesinde İrevan (Ermenice Yerevan) adı ortaya çıkmış oldu. Emir Pirhüseyin, Karakoyunlu hakimiyken bu şehri ve eyaleti idare etmiştir.

İ.Umudlu, haklı olarak Karakoyunlu Devleti'nin bugünkü Türkmenlerle hiçbir ilgisi olmadığını[17] söyler.

Çünkü bu devlet XV. yüzyılda (1410-1468) bugünkü Azerbaycan topraklarında kurulmuş ve Karakoyunlu ismini ise beyaz renkli bayrağındaki boynuzlu kara koç resminden almıştır. Bu aynı zamanda söz konusu boyun, sülalenin totemi olup kara koça tapmayı simgelemektedir. F.Sümer ise çeşitli kaynaklara istinaden Karakoyunlu ve Akkoyunluların bayraklarındaki resmin koç olmadığını, bunun tuğra şeklinde damga olduğunu belirtmektedir.[18] Yine F.Sümer, Moğol İmparatorluğu'nun çökmeye başlamasıyla siyasi faaliyete geçen Karakoyunluların, Doğu Türkmen boylarından biri olan Karakoyunlu oymağından geldiğini belirtir. Fakat 24 boydan oluşan Oğuzların, başka bir deyişle Türkmenlerin hangi boyuna mensup olduğu hakkında kesin bilginin olmadığını söyler. Yalnız XV. yüzyıl Osmanlı müelliflerinden Mevlana Şükrullah, Karakoyunlu soyunun Deniz Han'dan türediğini ve kendisinin bu olayı Karakoyunlu Hanedanı'nın en büyük hükümdarlarından biri olan Cihan Şah'ın

dilinden duyduğunu söyler.[19] Müellif sözünün devamında Şükrullah'ın bu bilgisine esaslanarak Karakoyunluların Oğuz neslinden Deniz hanın oğulları olarak bilinen İgdir, Bükdüz, Yiva ve Kınık[20] boylarından birine mensup olmasının muhtemel olduğunu bildirir. Yiva boyu ile Karakoyunlular arasında tarihi bir akrabalık ilişkisinin olması da Karakoyunluların bugünkü Türkmenlerle her hangi bir bağlarının olmadığını gösterir.

Bu Devlet, Van Gölü'nün kuzeyinde kurulmuştu. Bu göçebe Oğuz-Türk boylarının bilinen en eski zatı Bayram Hoca olmuştur. Bu sülalenin en önemli şahsiyetlerinden birisi ise gelecekte yetenekli devlet adamı, kumandan olarak devletin başına geçecek olan Kara Yusuf'tu. O hakimiyete geldikten sonra Kür Nehri'nin güneyindeki toprakları, Batı İran'ı, Irak'ı ve Gürcüstan'ın bir kısmını alarak devletin sınırlarını önemli ölçüde genişletti. Bizzat O, Teymurileri Azerbaycan sınırlarından çıkararak geldikleri yere, Hazar ötesine kovdu. Devletin başkenti Tebriz oldu. Bugünkü Türkmenistan ve orada yaşayan Türkmen boyları, güney Kafkasya Türkmenlerinin ataları, bu Devletin terkbine dahil değildiler.

Karakoyunlu İmparatorluğu komşularıyla yaptığı savaşlarda büyük başarılar elde etmişti. Bu savaşlarda ordunun başında genellikle Kara Yusuf'un oğlu Pirbudak Han bulunurdu. Bu ada yukarıda sözü edilen türbedeki yazılarda rastlanmaktadır.

Kara Yusuf'un oğlu Mirza Cihan Şah hakimiyetinde Karakoyunlu İmparatorluğu (1436-1467) en parlak dönemini yaşamıştır. 1441 yılında Ermeni Katalikosu'nun ikametgahı Kilikiya'dan Azerbaycan'ın Üçkilise (Eçmiadzin) bölgesine taşındı ve bu olay Ermeni tarihinde önemli bir gün olarak kabul edilmektedir.

Olayları dikkatle izlersek, meseleye siyasi boyut kazandırmak için Ermenilerin, XV. yüzyıla ait bu Karakoyunlu türbesini özellikle seçtiklerini görürüz. Ermeniler her ne kadar Türklerle ilgili meselelere nefretle yaklaşıyorlar da, bütün Ermeni alimleri eserlerinde Cihan Şah'ı teşekkürle anarak Türklere olan nefretlerinden dolayı kınanmaktan kurtulmaya çalışmışlardır.

İşin aslına bakılırsa, Türkmenistan'ın bu meseleyle hiçbir bağı olmadığı görülür. Ortaçağ kaynaklarında, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleri "Türkmen Karakoyunlu", "Türkmen Akkoyunlu" şeklinde de görülmektedir. Buradaki Türkmen kavramı Batı Türkleri anlamına gelmektedir.[21] Bu kavram bütün bir bölgenin ahalisini-Oğuz Türklerini anlatmaktadır. Ermeni alimleri de "Türkmen" kavramının Azerbaycan ve Anadolu Türklerinin ataları olduğunu bildikleri halde kelime oyunu oynayarak hem Türkmenlerin sempatisini kazanmakta, hem de Türkmenlerle Azerbaycan Türkleri arasında nifak yaratmaktadırlar. Çünkü Ermeniler "Türkmen" kavramını Azerbaycan ve Anadolu halkı anlamında değil Arapçanın çoğul hali olan "Türkmen-turkman-Türkoman" ve "Terekeme" anlamında kullanmaktadırlar.

Oysa günümüzde Doğu Anadolu halkı ve Irak Türkleri de "Türkmen" adlandırılırlar. Türkologlar bu kavramın Oğuz anlamında kullanıldığını onaylamaktadırlar.[22] XVIII. yüzyıla kadar Azerbaycan halkı Türkmen olarak adlandırılmaktaydı. Daha sonra bizi Türk, Tatar, Müslüman, 1936 yılından itibaren ise Azerbaycanlılar olarak adlandırmaya başladılar.

"Terekeme" kavramı günümüzde Azerbaycan'ın bazı dağ köylerinde, Dağıstan ve Gürcüstan'da yaşayan Azerbaycan Türkleri için kullanılmaktadır.

Etnik tarihimize göz atacak olursak daha I. yüzyılda Oğuz Türklerinin Doğu'dan Batı'ya akınlarının başladığını görürüz. İlk olarak Balkaş Gölü'nün kuzeyine, oradan da İkiçay (Seyhun-Ceyhan) arasına geçen Oğuzların Azerbaycan'a dahil olmaları ise VII-IX. yüzyıllara, toplu akınları ise XI. yüzyıla tesadüf etmektedir. Bu akın sonraki yüzyıllarda da kuzeyden Oğuzlarla akraba Kıpçak boylarının Azerbaycan'a göçleriyle devam etmiştir.

Orta Çağlarda batıya göç ederek İslam dinine giren Oğuz boylarının Türkmen olarak adlandırılmaları Türkmen alimlerini ciddi hataya sürüklemiştir. Biz bu kavramı Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan'da yaşayan Türkler olarak algılıyoruz ve tarihimizle gurur duymaktayız.[23]

Selçuklu, Osmanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safeviler, Afşar,

Kaçarlar vb. İmparatorluklarla dolu tarihimiz, Türklerin ortak tarihidir ve bu tarihimizin mirasları konusunda karşılıklı fikir alışverişlerinde bulunarak daha duyarlı davranmaya çaba göstermeliyiz.[24]

Prof. Dr. Süleyman MEMMEDOV,
Nasrettin Tusi Azerbaycan Devlet Pedgoji Üniversitesi /
Azerbaycan.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 6 Sayfa: 869-872.

■ Kaynaklar:

- ♦ Sümer, Kara-Koyunlular (başlangıçtan Cihan Şaha kadar), I. cilt, Ankara 1967.
- ♦ Sümer, "Osmanlı Devründe Anadolu'da Yaşayan Bazı Üçoklu Oğuz Boylarına mensub teşekküller. İktisat Fakültesinin Mecmuesi. (İst. Üniversitesi), XI,
- ♦ Petruşevskiy İ. P., Gosudarstva Azerbaydjana XV v. Bah: Sb. Statey po İstorii Azerbaydjana, vıp. I, Bakü 1949.
- ♦ A. Stori, Pesridskaya literatura. Bibliografiçeskiy obzor. Pererabotal i dopolnil İ. G. Bregel, SPB, 1972.
- ♦ Nizamaddin Şami, Zefername, Farscadan çevireni Necati Lugal, Ankara, 1949.
- ♦ Nizamaddin Şami, Zefername, Azericeye çevireni Akad. Z. M. Bünyadov, Bakü 1992.
- ♦ G. Bosfort, Musulmanskıe Dinastii, M. 1971.
- ♦ Haydar Çelebi, Ruznammesi, Baskıya hazırlayan Yavuz Senemoğlu, İstanbul 1982.
- ♦ Fahrettin Kirzioglu. Osmanlıların Kafkas Elllerinin Fethi (1451-1490), Ankara, 1998.
- ♦ Kamuran Gürün. Türkler ve Türk Devletleri Tarihi, Ankara, 1984.
- ♦ Pagirev D. D. Alfavitniy Ukazatelğ v Petiverstnoy Karte Kavkaza, Tiflis, 1913.
- ♦ Ermenistan Azerbaycanlılarının Tarihi Coğrafiyası, Bakü 1995.
- ♦ Parviükiy A. V., "Ekonomiçeskiy Bıt Gosudarstvennih Hristyan

Severo-Vostochnoy Časti Novobaezetskogo Uezda Erivanskoy Gubernii", Materialı Dlya İzučenie Ekonomičeskogo Bıta Gosudarstvennih Hristyan Zakavkazskogo Kraya, C. IV, Tiflis 1886.

♦ Şopen İ., İstoričeskiy Pamyatnik Sostoyanie Armenskoy Oblasti v Epohu Eyo Prisoedineniya k Rossiyskoy İmperii. SPB, 1852.

♦ Papazyan A. D., "Ararat Vilayetinde Harici Hökmranlıg (XV)", (Ermenice) Erm. SSR EA Haberleri, 1960, no. 7-8; Süleyman Memmedov. "Kaynakların Sözü Birdir". Azerbaycan Dergisi, 1989, no. 9.

♦ XV Yüzilla Ermeni Hatire El Yazıları, I c. İrevan 1955.

♦ Evliya Çelebi, Kniga Putışestuiya, C. 3, M., 1983.

♦ V. Bartold, Soçinenie, C. 7, M., 1971.

♦ Linç., Armenie.

♦ XVII Eserde Ermeni-Rus Münasebetleri, C. 2, h. 1, Yerevan 1964.

♦ Zerkalo gaz., no. 13, 17 Haziran 2000.

♦ İsmail Hakki Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. Ankara 1937.

Dipnotlar :

[1] Sümer F., Karakoyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah'a Kadar), cilt 1, Ankara 1967.

[2] Petruşevskiy İ. P., Gosudarstva Azerbaydjana XV v., Sb. Statey po İstorii Azerbaydjana, vıp. I. Bakü 1949, s. 158-167; J. A. Stori, Persidskaya Literatura. Bibliografičeskiy Obzor, Derleyen ve tamamlayan İ. E. Bregel, P., 1972, s. 788-789; Nizamettin Şami, Zafername, Farsçadan çeviren Necati Lugal, Ankara 1949; Nizamettin Şami, Zafername, Azericeye çeviren Akad. Z. M. Bünyadov, Bakü 1992; K. G. Bosfort, Musulmanskiye Dinastii, M., 1971, s. 221-222; Haydar Çelebi Ruznamesi, Baskıya hazırlayan Yavuz Senemoğlu, İstanbul 1982; Fahrattin Kırzioğlu, Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi (1451-1590), c. XVIII; Kamuran Gürün, Türkler ve Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1984 vb.

[3] Sümer F., Karakoyunlular (Başlangıçtan Cahan Şah'a Kadar), cilt 1, Ankara 1967, s. 7.

- [4] Pagiryev D. D. Alfavitnıy Ukazatel v Pyativerstnoy Karte Kavkaza, Tiflis 1913, s. 117.
- [5] Pagiryev D. D. Alfavitnıy Ukazatel v Pyativerstnoy Karte Kavkaza, Tiflis 1913, s. 117.
- [6] Ermenistan Azerbaycanlılarının Tarihi Coğrafiyası, Bakü 1995, s. 221.
- [7] İrevan Eyaletinin İcmal Defteri, Bakü 1996, s. 99.
- [8] İrevan Eyaletinin İcmal Defteri, Bakü 1996, s. 99.
- [9] Papazyan A. D., "Ararat Vilayetinde Harici Hökmranlık (XV)", Ermenice, (Erm. SSR EA Haberleri), 1960, no. 7-8; Süleyman Memmedov, "Gaynagların Sözü Birdir", Azerbaycan dergisi, 1989, no. 9.
- [10] XV Yüzcillik Ermeni Hatire El Yazıları, cilt 1., İrevan 1955, s. 12.
- [11] İrevan "Snark" gazetesinin verdiği bilgilere göre Türbenin imar planı, 1996 yılında Türkmenistan Cumhuriyeti cumhurbaşkanı Saparmurad Niyazov'un türbeyi ziyaret etmesiyle ortaya atılmış, bugün ise alimler ve mimarlar tarafından imar planı hazırlanmaya başlanmıştır. 2000 yılının Nisan ayında Ermeni tarihçileri ve Aşkabat'tan gelen tarihçi Prof. Dr. Hemre Yusupov'un katılımıyla İrevan'da türbeyle ilgili panel düzenlenmiştir. Bu toplantıda Türkmenistan'ın Ermenistan Büyükelçisi Toyli Gurbanov: "Biz, Türkmen ve Ermeni halkına aynı derecede yakın olan bu abideyle ilgili fikir mübadelelerinde bulunarak, onun restorasyonunun çok önemli olduğu kanısına vardık. Türkmenistan'dan uzaklarda ortaçağ Türkmen mimarisinin en güzel örneklerinden biri olması bizleri bu abidenin restorasyonuna teşvik ettiği kadar, bu Müslüman ibadet yerinin-abidesinin Ermenistan'da iyi bir şekilde korunmuş olması da Ermeni halkının dostcanlılığını, samimiyetini ve dine olan münasebetini göstermektedir". Biz bu sözleri "tarafsız ülkenin" büyükelçisinin vicdanına bırakıyoruz. Ama Ermenilerin yüzbinlerce Azerbaycan Türkünü öz ata-baba yurdundan, toprağından büyük katliamlar sonucu kovup, sadece İslam ibadethanelerini değil, bütün medeniyet ocaklarımızı, mezarlıklarımızı vahşice yoketmelerinden büyükelçinin habersiz olduğuna inanamıyoruz.

Ermenilerin Karabağ'da işgal ettikleri topraklarda satılabilecek herşeyi sattıktan sonra, tarihimizin, kültürümüzün ticaretine başlamaları ve bu ticareti bizim kan kardeşlerimizle yapmaları dikkat çekilmesi gereken noktalardandır.

[12] Evliya Çelebi, Kniga Putışestviya, baskı 3, M. , 1983, s. 150.

[13] V. V. Bartold, Soçineniye, cilt 7, M., 1971, s. 212.

[14] Evliya Çelebi, Kniga Putışestviya, baskı 3, M. , 1983, s. 155.

[15] D. Linç, Armeniya, s. 272-273.

[16] XVII Esirde Ermeni-Rus Münasibetleri, C. 2, h. 1, Yerevan 1964, s. 27

[17] "Zerkalo" gazetesi, no. 13, 17 Haziran 2000.

[18] İsmayıl Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1937, (Fotoğraflar Kısmı); Bak: F. Sümer, s. 13.

[19] F. Sümer, s. 14.

[20] F. Sümer, "Osmanlı Dövründe Anadoluda yaşayan Ba'zı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensub Teşekküller", İktisat Fakültesi Macmuası, (İst. Üniversitesi), sayı 9, s. 437-508; Live Oğuz Boyuna Dair Türkiyat Mecmuası, sayı 9, s. 151-166.

[21] Faruk Sümer, Karakoyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah'a Kadar), Cilt I, Ankara 1967, s. 7.

[22] Faruk Sümer, s. 13-15.

[23] "Zerkalo" gazetesi, no. 113, 17 Haziran 2000.

[24] "Zerkalo" gazetesi, no. 113, 17 Haziran 2000. Taryhy makalalar